

Vizsgálati jelentés a DBI-ről (Köln, 1997. 5. 13.)

A Bewertungsbericht zum Deutschen Bibliotheksinstitut (DBI), Berlin (Bibliotheksdienst, 31. Jg. 1997. 12. no. p. 2313-2339.) c. jelentést Kövendi Dénes tömörítette.

A Tudományos Tanács (Wissenschaftsrat – WR) egy felülvizsgálati jelentés alapján fogalmazta meg javaslatát a DBI megszüntetésére. A *Bibliotheksdienst* – 1997. 12. no. 2313-2339. p. – teljes szövegében, de saját megjegyzései kíséretében közli a jelentés érdemi részét, annak bizonyítására, hogy a jelentés a) elfogult, távolról sem mindenben felel meg a tényeknek, már megtörtént változtatásokat hiányol, b) a maga „egyrészt-másrészt” mondanivalójával, sok elismerő megállapításával még így sem ad alapot arra a következtetésre, amelyre a WR jutott. Az alábbi kivonatban igyekszünk objektíven érzékeltetni a jelentés hangsúlyait, válaszva az apró betűs bekezdésekben a DBI kommentárjait is. – Számunkra azért is tanulságos a jelentés, mert az értékeléstől függetlenül áttekintést ad a DBI feladatairól és felépítéséről.

I. A DBI jelentősége

Föderális szervezetű államban, mint az NSZK, melynek könyvtárügye is rendkívül széttagolt, feltétlenül szükség van olyan szolgáltató intézményre,

amely a német könyvtárak tartományi határoktól független közös érdekeit érvényesíti, gondoskodik az egész rendszer irodalom- és információellátásáról. S tekintettel a könyvtári munka gyors fejlődésére, nemcsak a meglévő igényeket elégíti ki szolgáltatásaival, hanem a fejlődésnek is motorja, új könyvtári módszerek, technikák, rendszerek kialakításával.

A német egyesülés folyamán a DBI tanácsadó tevékenységével sokat tett azért, hogy működőképes könyvtári struktúrák épüljenek ki az új német tartományokban. A könyvtári munka módszereinek, technikáinak kutatása és bevezetése terén azonban csak részben látta el feladatait, kivált a tudományos könyvtárügyet illetően. A kommunikációs és információs médiumok fejlesztése terén is csak késlekedve tölti be újító szerepét.

Semmilyen konkrétummal nem bizonyítja a jelentés, hogy a tudományos könyvtárügyet nem szolgálta ki megfelelően a DBI. – Az 1991-1995 közötti időszakban tudvalevőleg, felsőbb politikai döntés alapján, a német egyesüléssel kapcsolatos teendőkre kellett koncentrálnia erőfeszítéseit, ezért kevesebbet foglalkozhatott a fejlesztési feladatokkal, de 1996-tól ismét intenzíven dolgozik ezen a területen is.

A folyóirat-adatbázis fejlesztése terén már megmutatkoznak a DBI új erőfeszítései. Következetesebb volna modernizációs munkája, ha javítaná technikai felszereltségét, személyzetében növelné a tudományos munkatársak arányát, programját pedig a projektekhez igazítaná, s a tervezésben a vezetőség mellett a szakbizottságok is szerepet kapnának.

1992-ben zárult le a DBI összeolvasztása volt kelet-német társintézményeivel (Zentralinstitut für Bibliothekswesen – ZIB, Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken – MZ). Ezután indult meg a belső átrendeződés, a minőségi tartalékok feltárása. 1996-ban anyagi lehetőség nyílt a munkaszervezet külső szakértői vizsgálatára, ennek javaslatai elkészültek, magukban foglalják a projektközpontú tervezést és az összpontosítást az innovációs témákra.

II. A DBI munkamódszerei, munkájának súlypontjai

1. osztály: Publikációk, PR-munka.

A DBI igen sokat publikál, a *Bibliotheksdienst* c. folyóirat mellett különféle sorozatokban teszi közzé vizsgálatainak, projektjeinek eredményeit, melyek gyakorlatilag is hasznosíthatók. A publikációk azonban nem mindig tükrözik a fejlődés aktuális szintjét.

Megjelenésük idején korszerűek a publikációk, de évekig igényli őket a szakma, addig tovább forgalmazza őket a DBI. A szakajtó 3 évi recenzióinak 62%-a egyértelműen pozitív volt, 32% említett a pozitívumok mellett fenntartásokat, s csak 6% volt erősen tartózkodó vagy egyenesen negatív.

A *Deutsche Bibliotheksstatistik* igen értékes kiadvány, de túl lassan készül; igaz, a késedelmet az adatokat szolgáltató könyvtárak okozzák. A DBI-nek meg kell egyeznie velük az adatszolgáltatás gyorsításáról.

1998-tól már online adatfelvétellel dolgoznak. Sajnos, sok könyvtárban hiányzik a szükséges technikai felszereltség (pl. e-mail).

A konkrét igények kielégítése terén jó a PR-munka, hasznos volna viszont a szolgáltatási formák aktualizálása, az offenzív PR-tevékenység, valamint az új kommunikációs technikák alkalmazása.

Folyik a tanácsadó szolgáltatások témáinak aktualizálása (pl. a szponzorálás kérdése). A telefonos, e-mail, internetes „offenzív” munka szerves része az osztály tevékenységének.

2. osztály: Tanácsadás, tájékoztatás.

Értékes tanácsadó tevékenységet végzett a DBI a közép- és kelet-európai országokban, a német egyesülés kapcsán, valamint bizonyos részletkérdésekben. Nem dokumentálja azonban, hogy e tevékenysége milyen célcsoportokra irányul, s hogyan súlyozódnak az igények.

A gyakran ismétlődő kérdéseket külön nyilvántartják, hogy szabványos választ adhassanak rájuk. Nem regisztrálják külön a célcsoportot olyan szolgáltatások esetében, amelyek csak közművelődési, illetve csak tudományos könyvtáraknak szólnak (pl. az ifjúsági könyvtári munkára vagy a hátrányos helyzetűek ellátására, illetve az állományvédelemre vagy a szakkönyvtári munkára vonatkoznak), gondosan nyilvántartják viszont a könyvtárvezetésre, könyvtárárpületre vonatkozó konzultációk címzettjeit.

Jelenleg csaknem kizárólag a közművelődési, mégpedig főként a kis közművelődési könyvtárak veszik igénybe a DBI tanácsadó szolgáltatásait.

Ha nincs dokumentáció a célcsoportokról, mire alapozhatja a bizottság ezt a megállapítást? Valójában intenzív tanácsadó munka folyik a szakkönyvtári munka, valamint a nagy tudományos könyvtárak számára különösen fontos állományvédelem terén. Előzőleg épp a WR kívánta a közművelődési könyvtáraknak szóló tanácsadás erősítését.

Igen eredményesen támogatja a DBI a szövetségi államok módszertani központjait (Fachstelle) s ezen keresztül a kis közművelődési könyvtárakat. Hasznos a Könyvtárellátóval kialakított együttműködése. Hatékony tájékoztató munkát végez a DOBI (Dokumentationsdienst Bibliothekswesen) c. folyóirattal. Erősségei közé tartozik a közművelődési könyvtári munka speciális formáinak (pl. a gyermek- és ifjúsági könyvtáraknak) a támogatása. A 90-es évek elején nagy szolgálatot tett az új tartományokban kifejtett továbbképző munkájával, most azonban már erre nincs különösebb szükség, helyette fejlesztő tevékenységét kellene erősítenie. *Ez utóbbi váltás már 1996-ra megtörtént.*

3. osztály: Hálózati rendszerek.

Ez az osztály irányítja a két országos központi adatbank, a ZDB (Zeitschriftendatenbank, Folyóiratadatbázis) és a GKD (Gemeinsame Körperschaftsdatei, a testületi névformák egységes jegyzéke), valamint a VK (Verbundkatalog, országos központi katalógus) és a BVBB (Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg, e két tartomány regionális központi katalógusa) működését.

A ZDB terjedelme és minősége révén nemzetközileg is kiemelkedő adatbázis; alapul szolgál a két modern dokumentumigénylő és -szolgáltató rendszer, a DBI-LINK és a SUBITO kiépítéséhez. A VB a német tudományos könyvtárak gépi leírással nyilvántartott monográfiaállományának egyetlen átfogó katalógusa, rendkívül nagy segítség e könyvtárak napi munkájához. Szakterületi adatbázisokat is tart fenn a DBI (középkori kéziratok, történeti térképek stb.). A DBI-LINK dokumentumszolgáltató rendszert egyre gyakrabban veszik igénybe az NSZK és a szomszédos országok tudományos intézményei. – A GKD, a ZDB és a VK ma már egységes, könnyen kezelhető és nagy forgalmú kereső-

rendszert alkot, amely fontos alkotórésze az NSZK könyvtári életének.

A ZDB mintegy 4000 könyvtárból 1 millió címet és 5 millió lelőhelyet tart nyilván. A VK 1000 német könyvtártól kap adatokat, 22 millió címet és 46 millió lelőhelyet tartalmaz, az ilyen jellegű európai adatbankok közül ennek legnagyobb a forgalma, évi 100 000 óra. A DBI-LINK-ben 21 német könyvtáron kívül a British Library Dokumentumszolgáltató Központja és a holland Akadémiai Könyvtár is közreműködik; a cikkek és monográfiák 80%-át 5,9 munkanap alatt kapja meg ebben a rendszerben az igénylő.

Újabban azonban a DBI úttörés helyett inkább megőrző funkciót tölt be több fontos területen; ilyen az adatbázis-technika, a szabványügy, a VK koncepciója. A szabványfejlesztésbe nem tudott bevonni olyan új fejleményeket, mint a referátumadatbázis vagy az online tartalomjegyzék-adatbázis. *A DBI intenzíven dolgozik a szabványok reformján, ezekhez azonban csak nagyon megfontoltan lehet hozzájárulni; egyrészt a kommunikációs technika gyors fejlődése miatt nehéz hosszú távú döntéseket hozni, másrészt pedig figyelembe kell venni a könyvtárak technológiai és anyagi lehetőségeit, személyzeti kapacitását, katalógusuk méreteit. – 1996 óta szolgált a DBI tartalomjegyzékeket, valamennyi szakterület összesen 20 000 folyóiratából; jelenleg 7 millió adatot tartalmaz a ContentFirst adatbázis, amelynek rekordjait a BL Dokumentumszolgáltató Központjától és az OCLC-től vették át. Most készülnek arra, hogy az elektronikus dokumentumok tartalomjegyzékét is bevonják a szolgáltatásba.*

A VK technikai fejlesztésében is hasznosítani kellene olyan új fejleményeket, mint a karlsruhei „virtuális katalógus”, amely lehetővé teszi az egyidejű keresést valamennyi hálózati adatbankban, WWW-felülettel, s így a VK-t – annak jelenlegi formájában – fölöslegessé teheti.

A VK-ban való kereséshez már 1997 közepe óta rutinüzemben működik egy WWW-szerver, amely

többet tud a karlsruheinél (nevezetesen: a duplumok kiszűrésére is alkalmas).

4. osztály: Adatfeldolgozás.

A DBI és a hozzátartozó kommunikációs hálózat adatfeldolgozó berendezéseinek tervezésével, szervezésével és üzemeltetésével foglalkozik, biztosítja a hozzáférést a DBI szolgáltatásaihoz. Kezeli a DBI-LINK-et, ellátja a szervezési teendőket olyan projekteknél, mint a SUBITO, amelyek végrehajtását a DBI-be telepítették.

A SUBITO ilyen mellékes említése nem árulja el, hogy tervezéséért és technikai kialakításáért a DBI a felelős. A DBI dolgozta ki a koncepcióját, s indította el 1997 novemberében kísérleti üzemét. Ehhez technikailag kibővítette a ZDB-t, ajánlásokat dolgozott ki az elszámolásra, kiépített egy WWW-szervert a SUBITO központjaként, megszerkesztette a honlapját. Most készül a SUBITO2 kiépítésére, amely elektronikus dokumentumokat is szolgáltat.

5. osztály: Üzemszervezés, projekt-irányítás, külföldi kapcsolatok.

Ez az osztály modellként szolgálhat a DBI többi részlege számára; lényeges és időszerű feladatokkal foglalkozik, a jövőre orientáltan; pl. költségvetési modelleket dolgozott ki a közművelődési könyvtárak számára, szorosan kapcsolódva a gyakorlathoz. Erősödik EU-munkája. Nem várja a megkeresést, maga közelít a könyvtárakhoz. Hasznosak a kelet-európai országokban rendezett szemináriumok, a német IFLA-tevékenység koordinálása.

Az osztálykeretektől független szempontok. – Az osztálykereteken túllépve, projektekhez igazodva kell dolgoznia a DBI-nek; már mutatkozik némi haladás efelé. Emelje ki prioritásait, mert fenyegeti az elaprózódás (publikációs tevékenységében is).

Egy szakértői bizottság javaslatára a berlini szenátus (a brandenburgi kormánnyal egyetértésben) elhatározta a BVBB átszervezését; a kiépítendő „konföderált szerverhálózat”-nak a külső adatokkal dolgozó szerverét nem a DBI-be, hanem egy információtechnikai központba telepítik. Ez lehetővé teszi, hogy a DBI az eddiginél jobban koncentráljon innovatív teendőire.

A javaslatokból nem egyhamar lesz valóság. A hálózat könyvtárai és a szenátus felkérték a DBI-t, hogy egyelőre üzemeltesse tovább a BVBB-t. A DBI időközben már az Internetre vitte a BerlinOPAC-ot.

III. Szervezeti és ellátottsági kérdések

Szervezet

A DBI irányításában igen nagy szerepet játszik a szakmai tanács és a kuratórium, ezekben túlsúlyban vannak a könyvtári egyesületek képviselői; a jövőben előtérbe kell állítani az egyedi használók érdekeit, növelve ezek képviselőinek az arányát. Növelni kell az igazgató súlyát e két testülethez képest. A szakbizottságok rendszere jól bevált, de ezek munkája nem pótolhatja a DBI saját teljesítményeit. Folyamatos feladatok csak egy-két területen (pl. állománygyarapítás, használat) adódnak, a bizottságok tehát ne működjenek folyamatosan, csak konkrét feladatok elvégzéséig.

A DBI megkezdte az átszervezést ilyen irányban, amint ezt a bizottság rendelkezésére bocsátott dokumentumok igazolják. Nem követheti azonban szóról szóra a WR már előzőleg is megfogalmazott ilyen jellegű javaslatait, amelyek nem vetnek számot a munka konkrét körülményeivel; „folyamatos” feladat több is van, nem lehetett tehát a kívánt mértékben csökkenteni az állandó szakbizottságok számát.

Személyi ellátottság

A DBI bőkezűen el van látva személyzettel, de kicsi a tudományos státusok aránya; ezen változtatni kell.

A „bőkezű” ellátottságra nyilván örömmel csapnak le a pénzügyi szervek, s tetszésük szerint használhatják ki ezt a minősítést, hiszen a WR nem árulja el, hol érzi túlzottnak az ellátottságot.

Az állandó alkalmazások rovására növelni kell a meghatározott időre szóló alkalmazások, valamint (a projektek keretében) a megbízásos munkák arányát. A fejlesztési feladatok ellátása érdekében növelni kell az informatika és az új médiumok szakembereinek arányát.

Számítógépes ellátottság

A munkahelyekhez tartozó 123 PC sem mennyiségileg, sem minőségileg nem elegendő; a PR-osztályon több munkatársnak kell osztoznia egy gépen. – Helyi hálózatot csak az egyik épületben létesítettek, a másikkban nem. – Elavult a tudományos hálózathoz való csatlakozás, késlekedett a hálózatfejlesztés, elavult a központi szolgáltatásokhoz használt BS 2000 számítógép.

140 munkatársnak 123 PC nem kevés; egyes hölgyek elégedetlenségét fűjják fel elvi kérdéssé. – A küszöbön álló építkezés előtt költségvetésileg nem lehetett volna indokolni a régi épület hálózatosítását; más kérdés, hogy az új építkezést külső okok miatt elhalasztották. – A hálózatfejlesztésre vonatkozó bíráló megjegyzések vagy a tények nemismeréséről, vagy tudatos elferdítéséről árulkodnak (ezt részletes szakmai fejtegetésekkel bizonygatja a kommentátor).

IV. A kooperáció kérdése

A közép- és kelet-európai államokkal sokoldalú együttműködést, az EU-val is jó kapcsolatokat épített ki a DBI, többet kellett volna viszont foglalkoznia Nyugat-Európa és az USA könyvtári intézményeivel (pl. Library Association, Research Libraries Group).

A Library Association épp most tüntette ki tiszteletbeli tagsággal a DBI egyik munkatársát. Szorosan együttműködnek olyan intézményekkel mint a BL Dokumentumszolgáltató Központja, az UKOLN, a holland Tudományos Akadémia, az északi országok tájékoztatási intézményeit összefogó NORDINFO, Amerikában az OCLC és a RILIN. Az utóbbiaktól kapják a modern amerikai irodalomra vonatkozó adatokat, cserébe a német irodalomra (kivált a 17-18. századira) vonatkozókéért.

V. Összefoglaló értékelés

(Az értékelés nagy része a fentieket ismétli – a szerk.) Személyzete összeállításában is rugalmasabbnak kell lennie a DBI-nek (határozatlan idejű alkalmazások, projektekhez igazodó teammunka, megbízásos feladatok).

Ezt próbáljuk évek óta, de a számviteli előírások me-revsége és költségvetésünk állandó megnyirbálása miatt csak a minimumot tudjuk elérni; bizonyára más hasonló intézmények is ugyanilyen a helyzetben vannak.

Nagy német tudományos könyvtárak a DBI-ért

A német tudományos könyvtárügy 15 neves képviselője fordult levélben a Wissenschaftsrat elnökéhez, *Dagmar Schipanski*hoz 1997 augusztusában (szövege: *Bibliotheksdiens*t, 1997. 12.no. 2340-2343.p.). Hangoztatják, hogy a DBI teljes megelégedésükre segíti a tudományos és kutatómunkát, s nagyon aggasztja őket az, hogy az intézet fennmaradása most kétségessé vált. A DBI-nek az egész országra kiterjedő koordináló tevékenysége tette lehetővé, hogy ma már a német könyvtári rendszer nemzetközi téren is tekintélynek örvend, s részt vehet különféle európai együttműködéses programokban. Megszüntetése esetén az intézet feladatainak más keretekben való ellátását sokkal nagyobb költséggel lehetne csak biztosítani, ha egyáltalán lehetne; ez a változás évekre visszavetné fejlődésében a német könyvtárügyet, különösen az adatfeldolgozási és tájékoztatási technika fejlesztése terén.

A levél mellékleteként röviden felsorolják, milyen alapvető jelentőségű szolgáltatásokat nyújt a DBI a német könyvtárügynek s ezen belül a tudományos könyvtáraknak.

A levelet a Bayerische Staatsbibliothek igazgatója mellett olyan kiemelkedő jelentőségű könyvtárak igazgatói írták alá, mint Heidelberg, Göttingen, Berlin, Drezda, Hannover egyetemének könyvtára; szerepel közöttük a felülvizsgáló bizottság jelentésében ellenpéldaként említett karlsruhei egyetemi könyvtár igazgatója is.

(*Ford. Kövendi Dénes*)

Hírek a DBI honlapjáról

A DBI Kuratóriuma 1997. december 12-i ülésén sajnálattal vette tudomásul *Günter Beyersdorff* kivánságát, hogy a DBI igazgatói feladatai alól mentse fel. Figyelembe vette e lépés feltehető okait, melyek egyike a Tudományos Tanács negatív szavazata volt és az a körülmény, hogy a professzor a jelenlegi helyzetben nem lát többé lehetőséget arra, hogy az intézettel kapcsolatos elképzeléseit a jövőben megvalósítsa. A kuratórium köszönetét fejezte ki az igazgató sokéves munkájáért, különösen a német könyvtárügy egyesítésével kapcsolatos szolgálataiért. A kuratórium egyúttal ideiglenesen megbízta a DBI igazgatóhelyettesét, *dr. Karin Pauleweitet* az igazgatói teendők ellátásával.

Az új igazgató az Interneten is közzétett sajtóközleményben úgy vélekedett, hogy a Tudományos Tanács döntése mögött tudománypolitikai okok állnak, nem pedig az intézet tényleges teljesítménye. Új intézmények ugyanis csak akkor kerülhetnek a „kék lista” támogatási körébe, ha régieket törölnek róla. „*Valaki már kezdettől fogva ki akart készíteni minket*” – nyilatkozta Pauleweitt asszony. Ezt azután következetesen betartották, ami abban az eltérésben is tükröződik, ami a vizsgálati jelentés (amely szerint az intézet nem működik rosszul) és az ajánlások között szembetűnően jelentkezik (ld. *Beyersdorff* cikkét).

A DBI esetleges megszüntetésének híre nagy felháborodást keltett nemcsak német, hanem nemzetközi szakmai körökben is.

A *Bibliotheksdiens* 1998. 1. száma válogatott listát közöl a tiltakozó levelet küldő intézményekről (köztük szerepel az IFLA, EBLIDA, különböző nemzeti könyvtári egyesületek, nagykönyvtárak stb.)

(*Ford. Feimer Ágnes*)